

ADRIANNA SENIÓW
Uniwersytet Szczeciński

***Współczesny i dawny obraz mężczyzny w literaturze i kulturze*, pod redakcją Leonardy Mariak i Joanny Rychter, Szczecin 2016 (ss. 222)**

***Współczesny i dawny obraz mężczyzny w języku*, pod redakcją Leonardy Mariak i Joanny Rychter, Szczecin 2016 (ss. 312)**

We współczesnych badaniach naukowych problematyka kobieca wyraźnie zdominowała badawczą refleksję na męskością¹. Uzupełnieniem tej luki są wydane w 2016 roku nakładem szczecińskiego wydawnictwa Volumina.pl dwa tomy poświęcone wizerunkowi mężczyzny w literaturze, kulturze i języku. Mimo rozdzielania rozważań lingwistycznych (27 artykułów) od refleksji literaturoznawczych i kulturoznawczych (16 artykułów) obie pozycje należy traktować jako spójną całość, która przynosi wyczerpujące i niezwykle ciekawe analizy skupione wokół jednego pola tematycznego. Do publikacji zostali bowiem zaproszeni przedstawiciele wielu polskich ośrodków naukowych reprezentujący różne dyscypliny humanistyczne: językoznawstwo, literaturoznawstwo, historię sztuki, kulturoznawstwo, teatrologię, dzięki czemu czytelnik otrzymuje wieloaspektowe, wszechstronne opracowanie, w którym mężczyzna i męskość, ukazane zostały z różnych perspektyw. Interdyscyplinarność omawianych monografii odzwierciedlają podjęte przez autorów tematy. Lektura 43 tekstów artykułów pozwala na zrekonstruowanie wizerunku mężczyzny od czasów starożytnych do współczesności, obejmując zarówno dyskursy tekstowe, jak i wizerunki utrwalone w takich tekstach kultury jak malarstwo, rzeźba czy architektura.

Bardzo interesujące są ściśle lingwistyczne rozważania poświęcone etymologii, strukturze czy przeobrażeniom semantycznym leksemów odnoszących się do kategorii męskości. Tekst Małgorzaty Gębki-Wolak *Starszy pan, starszy mężczyzna, starszy człowiek. O funkcjach wyrażenia w konstrukcjach z rzeczownikiem męskoosobowym* przynosi odpowiedź na pytanie o funkcje semantyczne i pragmatyczne przymiotnika *starszy* i wpisuje się „w krąg rozważań nad zagadnieniem korelacji między formą a funkcją wyrażen o kształcie kompa-

¹ Por. m.in. „Język Artystyczny” t. 12: *Literatura kobiet, literatura kobieca, kobiecość w literaturze*, red. B. Witosz, Katowice 2003, K. Budrowska, *Kobieta i stereotypy. Obraz kobiety w prozie polskiej po roku 1989*, Białystok 2000, A. Seniów, *Językowa kreacja świata kobiet w wybranych powieściach Elizy Orzeszkowej*, Szczecin 2011, P.M. Wiśniewska, *Wizerunek kobiety w mediach. Analiza porównawcza tematyki poświęconej kobietom w prasie polskiej i niemieckiej u schyłku pierwszej dekady XXI wieku*, Poznań 2014, B. Witosz, *Kobieta w literaturze. Tekstowe wizualizacje od fin de siècle'u do końca XX wieku*, Katowice 2001.

rativu i superlativu przymiotników” (s. 32). Jolanta Ignatowicz-Skowrońska (*Samiec alfa w tekstach współczesnej polszczyzny*) analizuje procesy modyfikacji, wariacji i derywacji, jakie zaszły w rozwoju semantycznym wyrażenia *samiec alfa* – pierwotnie terminu naukowego, który z czasem upowszechnił się w zmodyfikowanym znaczeniu w innych odmianach polszczyzny. Regionalnej leksyce odzwierciedlającej negatywne cechy męczyzny poświęcony jest artykuł Anny Piotrowicz i Małgorzaty Witaszek-Samborskiej *Męczyzna jako grzesznik w świetle gwary miejskiej Poznania*, natomiast szkic Bogdana Walczaka zawiera rozważania etymologiczne nad rzeczownikami *męczyzna*, *mąż* (*Historyk języka polskiego o męczyźnie*). Osobną grupę tekstów językoznawczych stanowią te, dla których podstawą stały się źródła leksykograficzne. Lucyna Agnieszka Jankowiak przytacza 39 osobliwych nazw męczyzn wyekscerpowanych ze słowników *Bartłomieja z Bydgoszczy* i omawia je na tle polszczyzny XVI wieku, wskazując jednocześnie na przyczyny ich zaniku w kolejnych okresach rozwoju języka. Zagadnienia związane z tradycją imienniczą są natomiast przedmiotem rozważań Anny Lenartowicz-Zagrodnej w artykule *Imiona męskie i białogłowskie w Słowniku polsko-lacińskim Antoniego Bielikowicza*. Badaczka analizuje 62 hasła imienne, podaje prawdopodobne przyczyny ich rejestracji w słowniku, choć zaznacza jednocześnie, że trudno wskazać „jednoznaczną motywację autora w procesie ich doboru” (144). Sposoby aksjologizowania desygnatów *mąż* i *męczyzna* w języku XVI stulecia zostały wnikliwie omówione w artykule Urszuli Sokólskiej w artykule *Mąż i męczyzna w polszczyźnie XVI wieku*.

W monografii przeważają artykuły, w których podstawą do rekonstrukcji wizerunków męczyzny jest literatura piękna. Autorzy poddali analizie zarówno utwory dawne, jak i najnowsze. Dużo uwagi poświęcono literaturze drugiej połowy XIX i początku XX wieku, kiedy to, w związku z narodzinami ruchów feministycznych, zmieniała się pozycja męczyzn. Tej problematyce poświęcone są artykuły Bogumiły Brogowskiej *Eros i Tanatos we wspomnieniach i pragnieniach Felicjana Dulskiego*, Anny Kuligowskiej-Korzeniowskiej, „*Ahaswer sercowy*”. *Męczyzna Gabrieli Zapolskiej*, Agaty Zawiszeńskiej, *Obraz męczyzny w dramacie „Siostry” (1906) Pauliny Kuczalskiej-Reinschmit*, Urszuli Kopeć, *Językowo-kulturowe obrazy męczyzny w „Cudzoziemce” Marii Kuncewiczowej*, Marii Krauz, *Obraz męczyzn w literaturze XIX wieku. Portrety inicjalne w Nad Niemnem Elizy Orzeszkowej i Lalce Bolesława Prusa* oraz Anny Wyszomirskiej, *Deskrypcje bohaterów chłopskich w nowelistyce Marii Konopnickiej*.

Utwory pisarek współczesnych omawiają natomiast Bożena Taras, *Wizerunek męża w powieści Trzepot skrzydeł K. Grocholi* oraz Ewa Tierling-Śledź, *Męczyźni i męskość w powieściach Ingi Iwasiów*. W większości tekstów literackich męskość nie istnieje bez kobiecości, uwikłana jest we wzajemne, nierozzerwane relacje, zmiana pozycji kobiet przynosi przesunięcie roli męczyzny. W powyższych artykułach autorzy (a właściwie autorki!) podstawą analizy uczyniły utwory literackie pisane przez kobiety, stąd w interpretacjach dominuje kobiecy punkt widzenia.

Rekonstrukcję wizerunku męskości widzianą z perspektywy pisarza-męczyzny przynoszą artykuły Anny Adamiec, *Jaki obraz męczyzny wylania się z Prusowskiego spojrzenia na kobiety pracujące?*, Joanny Chłosty-Zielonki, *Kreacje postawy homospołecznej w polskiej prozie lat 90. Od Jerzego Pilcha do Andrzeja Stasiuk* oraz Leonardy Mariak, *Stereotyp rycerza idealnego na podstawie Trylogii Henryka Sienkiewicza*. Natomiast poezji poświęcone są teksty Agaty Chrobot, *Władcy, wojownicy, dostojnicy dworscy, uczeni i poeci*

– *rzecz o świecie mężczyzn w poezji Jerzego Sabinusa*, Marzeny Wydrych-Gawrylak, *Bolejący ojciec dawniej i dziś*, Joanny Rychter, *Portret mężczyzny barwami kreślony – na przykładzie poezji Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej*. Mimo że badaczki w większości podjęły się omówienia utworów wcześniej wielokrotnie analizowanych, nowe odczytania są odkrywcze. Niewątpliwą wartością recenzowanych monografii jest zatem to, że powszechnie znane utwory ukazane zostają w innym świetle, a często interdyscyplinarne podejście, szeroko nakreślone tło socjologiczne i historyczne, pozwala na wydobycie ciekawych wątków. Na podkreślenie zasługuje fakt, że w obu tomach znajdują się analizy, które dotyczą tekstów spoza kręgu literatury polskiej (Beata Kędzia-Klebeko, *Postać mężczyzny w powieściach Romain Gary’ego „Życie przed sobą” oraz „Łęki króla Salomona”*, Ewa Sławkowa, *Obraz męskiego Innego w powieściach Marguerite Duras w kontekście dyskursu orientalistycznego*), dzięki czemu czytelnik zapoznaje się nie tylko z rodzimym, ale i europejskim dyskursem nad męskością.

Uzupełnieniem rozważań o wizerunku mężczyzny w tekstach literackich są artykuły poświęcone prasie, co pozwoliło nakreślić szeroką perspektywę socjologiczną w znacznym stopniu wzbogacającą rozważania poświęcone tekstom literackim. Czytelnik otrzymuje wgląd w publicystyczny dyskurs nad przemianami paradygmatu męskości zarówno na podstawie prasy dawnej (Mirosława Siuciak, *Obraz mężczyzny w polskiej prasie kobiecej z końca XIX i początku XX wieku*), jak i najnowszej (Anna Kaczmarek, *Współczesny wizerunek mężczyzny w polskiej prasie kobiecej*, Wioletta Kochmańska, *Kreacja wizerunku siatkarza w e-prasie i tematycznych portalach internetowych*).

W omawianych monografiach wyodrębniają się też badania, dla których podstawą były teksty o charakterze niefunkcjonalnym. Autorzy analizowali dawne i współczesne **poradniki** (Ewa Błachowicz, *Staraj się moja kochana aby twoje przyjemności były mile twemu mężowi – „Rady dla córki”* sporządzone przez Zofię z Czartoryskich Zamoyską, Magdalena Pastuchowa, Katarzyna Sujkowska-Sobisz, *Czy tylko „męskie sprawy” – dawny i współczesny wizerunek majsterkowicza*, Anetta Bogusława Strawińska, *Mężczyzna w stylu glamour (na podstawie internetowych poradników modowych i lifestyle’owych)*, **kazania** (Małgorzata Krzysztofik, *Powinności mężczyzny stanu szlacheckiego – kazanie ks. Eleuterego Zielejewicza na pogrzebie Krzysztofa Odachowskiego [1663]*), **listy** (Katarzyna Chrzęszczyk, *Portret Adama Mickiewicza wykreowany przez mężczyzn*, Iwona Maciejewska, *„Pan i Absolut serca” – obraz ukochanego [?] mężczyzny w listach Magdaleny z Czapskich do Hieronima Floriana Radziwiłła*), **dzienniki** (Danuta Bieńkowska, Elżbieta Umińska-Tytoń, *Męska uroda oczami Marii Dąbrowskiej (na podstawie Dzienników)*), **teksty urzędowe** (Magdalena Hawrysz, *Obraz Polaków w katalogach władców z okresu I RP w kontekście badań nad tożsamością*, Joanna Kuć, *Męski świat XIX-wiecznych notariatów*).

W omawianych monografiach znalazły się ponadto artykuły, które rozszerzają perspektywę badawczą o spojrzenie glottodydaktyczne oraz dydaktyczne. Joanna Przyklenk w artykule *Kim jest mężczyzna w polskim nauczaniu języka angielskiego jako obcego* dokonała analizy porównawczej 30 publikacji do nauki języka angielskiego z okresu międzywojnia i najnowszych, natomiast Roman Starz (*Obraz młodzieży w oczach rówieśników*) na podstawie wypracowań szkolnych uczniów klas 4–6 omówił językowy kształt opisów postaci, wskazując na ich schematyczność i ograniczone słownictwo.

O interdyscyplinarnym charakterze monografii świadczy obecność artykułów, w których przedmiotem zainteresowania badaczy są takie teksty kultury jak **rzeźba** (Agata Ku-

bala, *Obraz mężczyzny w sztuce starożytnej Grecji*), **malarstwo** (Michał Mazurkiewicz, *Mężczyzna w świecie sztuki – wybrane aspekty polskiego malarstwa o sztuce sportowej*), **film** (Małgorzata Miławska, *Idiolekty prawdziwie męskie – o języku bohaterów filmów Wojciecha Smarzowskiego*), a nawet **opera** (Ewa Białas-Pleszak, *Don Giovanni dawniej i dziś – kilka twarzy uwodziciela*). Artur Rejter w artykule *Mężczyzna obnażony? Tytuły aktów męskich w polskiej kulturze współczesnej* wykorzystał narzędzia językoznawcze do wyróżnienia pięciu głównych typów tytułów dzieł sztuki, wskazując na ich znaczenie w interpretacji obrazów, rzeźb, fotografii i instalacji artystycznych. Różnice w postrzeganiu męskości w kulturze europejskiej i azjatyckiej omawia natomiast Jolanta Migdał w artykule *Męskość w kulturach i religiach Azji*, wzbogacając swoje rozważania bogatym materiałem ikonycznym.

Ze względu na bogactwo i różnorodność ujęć badawczych, zróżnicowanie genologiczne i chronologiczne tekstów kultury, które stały się podstawą do rekonstrukcji wizerunku mężczyzny w języku, kulturze i literaturze recenzowane monografie są cennym kompendium wiedzy dla wszystkich przedstawicieli nauk humanistycznych oraz studentów zainteresowanych kształtowaniem się paradygmatu męskości dawniej i dziś.